

**INGILIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QARINDOSH URUG'CHILIKNI
IFODALASH LEKSIK BIRLIKLAR VA ULARNING TARJIMASI
MASALASI.**

Gavharbekova Zebiniso Nodirbek qizi

*Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti filalogiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi 203 guruh
talabasi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi leksik birliklar va ularning tarjima masalalari ortasidagi qarindoshlikni ko'rishimiz mumkin. Bunda leksik-semantik strukturalarni bir biriga solishtirgan holda oson o'rganish yo'li yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR: Leksik-semantik, qiyosiy-tipologik, nutq fe'llari, kontekstologik, sinonim, tarjima nazariyasi, nutq birligi.

ANNOTATION: In this article, we can see the relationship between lexical units in English and Uzbek languages and their translation issues. In this, the way of easy learning by comparing lexical-semantic structures with each other is highlighted.

KEY WORDS: lexical-semantic, comparative-typological, speech verbs, contextological, synonym, theory of translation, speech unit.

Ingliz va ozbek tillaridagi nutq fellarining leksik - semantik strukturalarini solishtirib organish. Tadqiqot obyekti. Ingliz va o'zbek tillaridagi nutq, fe'llarining nutqda va badiiy adabiyotda qollanish urnining xususiyatlarini urganib chikish, shuningdek, ingliz va ozbek tillarida qollanilishining o'ziga xos tomonlari tadqiq qilindi Ilmiy ishning nazariy ahamiyati. Toplangan materiallarni tizimlashtirish va leksikologiya kurslarida, maruzalarida, amaliy mashg'ulotlarda material sifatida kollash. Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Nutq, fellari kop manoli polisemantik sozlar bolib, talabalar ularni qollashda kopincha xatoliklarga yol koyishadi. Shu xatolarni

bartaraf qilishda tadqiqot natijalaridan uslubiy qollanma sifatida foydalanish mumkin. O'zbek va ingliz tillaridagi nutq fellarining sinonimik aloqalarini organib chiqish natijasida toplangan material va badiiy asarlardan olingan misollar leksikologiya, qiyosiy tipologiya va boshqa fanlardan maruza va amaliy mashg'ulotlarda keng foydalanishi mumkin.

Tadqiqot usullari. Ingliz va o'zbek tillaridagi nutq, fellarining leksik-semantik strukturasi organishda qiyosiy - tipologik va kontekstologik taxlil usullari ishlatildi.

Ximoyaga quyidagi asosiy fikrlar chiqarildi:

Ingliz tilidagi nutq, fellari xammasi kop manoli bolib, ular bir- birlari bilan bir, ikki va uch manolarda sinonimik aloqaga egadirlar;

2. Uzbek tilidagi nutq, fellari ham ko'p manoli bo'lib, malum bir manolarda o'zaro sinonimik aloqaga kirishadilar;

3. Ingliz tilidagi nutq, fellari bilan o'zbek tilidagi nutq, fellarining semantik strukturalarini solishtirib o'rganilgan ularning malum bir leksik - semantik variantlari o'zaro sinonimik aloqada ekanligi tasdiqlandi;

4. Ingliz tili izohli lug'atlarida ingliz tilidagi nutq; fellarining semantik strukturalari ancha batafsil, ko'proq, leksik -semantik variantlar orqali ifoda etilgan, o'zbek tilining izoli lug'atida nutq; fellarining semantik strukturalari ancha umumlashtirilgan xilda berilib, kamroq, leksik - semantik variantlar orqali berilgan.

Ilmiy ish tuzilishi va mazmuni. Ilmiy ish kirish, ikki bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar royxatidan tashkil topgan.

Ingliz tilining semantik sistemasi uziga xosligini xamda ingliz sozlarining semantik xususiyatlarini aniklash uchun semantik darajada sozning semantik tuzilishi tushunchasini asosiy tushuncha sifatida okilona belgilab olish lozim. Semantik tuzilishni murakkab uyushma sifatida qaralgan kontekstli leksik manodan farqli ularoq kuplab uzaro ichki tobelik va oppozitsiyalariga ega tizim deb karash mumkin. Kuplikning uz elementlariga munosabati murakkab uyushmaning uz tarkibiy kismlariga bulgan munosabatidan tubdan fark kiladi. Kuplikning elementlari anik, muayyan bulishi mumkin, biroq, kuplik mavxumdir. Birlikda esa aksincha, bir butun

anik; va muayyan, elementlar esa mavxumdirlar. Kuyida sozning semantik tuzilishi leksik- semantik variantlarning tartiblashtirilgan kupligi deb tushuniladi. Kuplik "tartiblashtirilgan" deb ataladi, chunki leksik-semantik variantlar bir xil morfemalar majmui yordamida ifodalanishi bilan, balki variantlardan istalgani kolganlaridan birortasi orkali tushuntirilishi mumkinligi bilan xam boglangan. Bir variantning ikkinchisi ork,ali izoxdanishi imkoniyatini semantik mahsuldorlik deb ataymiz. Shunday qilib, sozning semantik tuzilishi leksik- semantik variantlar uzaro qarama-qarshi quyilgan va uzaro bir-biriga tarif berib keladigan biror umumlashgan mavxum model kurinishida buladi. Demak, model variantlarning buyumlarga oidligi bilan emas, balki tildagi ichki munosabatlar bilan ajralib turadi. Tuzilishning bunday izoxdanishi umumiy kabul kilingan fikrga xam moye tushib, uni Lui Yelmslev shunday deb keltiradi: «Tizim ichki tobeliklarga ega bulgan mustakil moxiyatdir». «Tizim» atamasi «elementlarning oddiy yigindisidan iborat bulmay, balki uzaro boglik elementlardan shunday tarkib topganki, ulardan xar biri boshkalariga boglik va faqat uzga elementlar bilan munosabati tufayligina uzining mavjud, asl mazmun, moxiyatiga ega». Suzning semantik tuzilishini taxdil kilib chikish uchun biz uning zamonaviy xolati uzgarishez deb faraz kilamiz, biroq sozning semantik chegaralari uzgaruvchan, tilning semantik tizimi esa uzluksiz rivojlanishsa bulganligi sababli bu fikr notugridir.

Semantik tuzilish tarifi: sozning semantik tuzilishi deganda kuyida uning bulishi mumkin bulgan kuplab leksik-semantik variantlari tushuniladi. Shunday biroz gayriodatiy tarifni qollash zarur tuyuladi, chunki bunda etibor mano turining sozning grammatik tarifi bilan alokasiga karatiladi. Semantik tizimning sozga xos bulgan kuplab manolar yigindisi deb emas, balki soz uchun qollanilishi mumkin bulgan kuplab leksik-semantik variantlar deb belgilanganligiga xam diqqatni qaratmok, muhim. Shunday qilib, soz semantikasini urgana borib, biz uni ikki tomonlama til belgisi deb karayveramiz va manoni sozdagi morfemalarning taqsimlanishi xamda soz distribusiyasi bilan boglaymiz. Suzning semantik tuzilishini aniklashda kup manoli sozda manolar kushilishining tizim xususiyatiga ega ekanligini kursatish uta muxim.

1. Ingliz tilidagi nutk; fellarining semantik strukturalari kuprok, leksik - semantik variantlar orkali berilgan. 2. Ingliz tilidagi nutk, fellari utimli va utimsiz fellarga ajratilgan.

3. Manolar kengligi jix,atidan ingliz tilidagi nutk, fellarining semantik strukturasini tashkil kdluvchi leksik - semantik variantlari uzbek tilidagi nutk, fellarining leksik - semantik variantlariga Karaganda tulikrok, berilgan.

4. Uzbek tilining izoxdi lugatida nutk, fellarining leksik -semantik variantlari uzbek xalkining urf - odatlarini, ananalarini aks ettirgan x,olda keltirilgan: Masalan: tuyga aytmoq, xasharga aytmoq.

5. Uzbek tilining izoxli lugatida nutk, fellarining semantik strukturasi kamrok; leksik - semantik variantlari ork,ali ifodalangan bulib, umumlashtirilgan xolda berilgan. Masalan, speak felining to use a language (speak a kind of language) leksik-semantik varianti uzbek tilidagi gapirmots felining semantik strukturasida ayrim leksik-semantik variant sifatida uz aksini topmagan, lekin tilda biz gapirmots felining igu leksik - semantik variantini xam ogzaki, xam yozma nutkda kup qollaymiz.

Ingliz va uzbek tillari lugatlarini nutk, fellari materialida takrslab urganish shuni kursatdiki, nutk, fellari deyarli xdmmasi kup manoli bulib, ingliz tili izoxli lugatida ularning semantik strukturasi anik, berilgan va uzbek tili izoxli lugatiga nisbatan kuprok, leksik -semantik variantlar orkali ifoda kilingan. Uzbek tili izoxli lugatida nutq, fellarining semantik strukturalari ancha umumlashtirilib, uzbek xalkining urf - odatlarini, ananalarini aks ettirgan xolda, kamrok, leksik - semantik variantlar orkali ifoda etilgan. Bu esa bizdan uzbek tili izoxli lugatlarining tuzilishini, ularda soz manolariniig berilishini va lugat mak,olachalari tuzilishini yanada takomillashtirishni, uzbek tilining boy xazinasini jaxonga kursatishimizda tinmay izlanishlar olib borishimiz va amaliyotda qollashimizni talab qiladi va bizga dastur bulib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RUYXATI

1. Avilova N.S., Vid glagola i semantika glagolnogo slova, M, Nauka, 1976, 326 - bet.
2. Aleksandrov P.S. Leksicheskaya sinonimiya: o ponyatii sinonima. M., Nauka, 1967.
3. Apresyan Y.D., Problema sinonima, VY. 1957 yil, № 6.
4. Apresyan Y.D., Sinonimiya i sinonimi, VYA, 1969, № 4.
5. Apresyan Y.D., Distributivniy analiz znacheniy i strukturniye semanticheskiye polY., II Leksikograf, Sb., M., 1962, № 5, 52 - 72 bb.
6. Apresyan Y.D., Leksicheskaya semantika: semanticheskiye sredstva yazika., M., Nauka, 1974,367-6.
7. Arnold, The English Word, M., 1973.
8. Arnold, Semanticheskaya struktura slova v sovremennom angliyskom yazike i metodika yeyo issledovaniya, M, 1973.
9. Berejan S.G., Leksicheskaya sinonimiya: k semasiologicheskoy interpretatsii yavleniya sinonimii, Nauka, M., 1967.
10. Berejan S.G., Teoriya semanticheskix poley i sinonimiya, V sb. Problemi yazikoznaniya, M., 1967,3.
11. Bulaxovskiy L.A., Vvedeniye v yazikoznaniye, M., 1954.
12. Buranov J.B., A Practical Course in English Lexicology, Tashkent, Oqituvchi, 1990.
13. Vasilyev L.M., Leksicheskaya sinonimiya: Problema leksicheskogo znacheniya i voprosi sinonimii, M, Nauka, 1967.
14. Vinogradov V.V., Izbranniye trudi, Leksikologiya i leksikografiya, M., Nauka, 1977.
15. Vinogradov V.V., Russkiy yazik: Grammaticheskoye ucheniye o slove, M. VSH., 1986.